

DEĞİŞME HALİNDE KÖYLERİMİZ

Bütün dünya cemiyetlerinin, bu arada kendi cemiyetimizin de değişme halinde olduğu hepimizin bildiği, söylediği, tekrarladığı bir hakikattir. Bizim cemiyetimiz, daha yakın bir geçmişte bir şark feodalitesi olmak halinden Garp medeniyeti çevresinde bir millet olmağa doğru değişiyor. Bu değişmenin en hızlı olduğu yerler, İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerimiz ve Karabük, Zonguldak, Sivas gibi büyük endüstri müesseselerimizin yer alıp gelişmekte olduğu merkezlerdir. Yaşayış şartlarında ve tarzında, görüşlerde, fikirlerde, içtimâî müesseselerde hasıl olan değişmeler ve yenilikler evvelâ bu büyük merkezlerde belirip tutunurlar, sonra diğer küçük merkezlere, topluluklara yayılırlar. Köylerimiz, büyük şehirlerimizin ve endüstri merkezimizin öncülük ettiği bu değişme halinin dışında değildirler. Köyler daha ağır değişir; uzak mıntakalardaki köylerimiz ilk bakışta değişmiyor, yerinde sayıyor gibi görünebilir, fakat inceden inceye tetkik edilirse onlarda da değişme alâmetleri, başlangıçlar görülür. Memleketimiz, bugünkü medeniyet çevresinde ileri bir millet olmak yolunda ilerledikçe, içtimâî değişmenin hızı artacak ve sahası genişleyecektir; yani köylerimizin cemiyet şekli ve hayatı da daha belirli, daha çabuk değişecektir.

Köylerimiz değişme halindedir ve bu hal artacaktır. Bunu böylece kabul etmeliyiz ve bazı geri düşünceli, cemiyetin gittiği seyri anlamıyan veya anlamak istemiyenlerin yaptığı gibi bundan korkmak değil, bilakis buna sevinmek lâzımdır. Zira umumiyetle cemiyetlerin seyri kendi içlerine kapalı, iktisadî sistemleri kendi kendine yeter, dışla münasebetleri az, “kapalı topluluklar” olmak halinden, dış topluluklarla münasebetleri fazla, onlarla iş bölümü yapan, “açık topluluklar” haline doğrudur. Bugünün ileri tekniği ve istihsal şartları, toplulukların kendi kendine yeterliklerini, kapalılıklarını gittikçe kırıyor. Bazı memleketlerde, kapitalist sistemin doğurduğu şiddetli, iktisadî iç buhranlar ve dış rekabetler neticesinde beliren kendine kapanış, otarşi, cereyanları, cemiyetlerin seyrindeki bu esas gerçeğe uygun olmadığı için yapılan bütün cehitlere rağmen muvaffak olamıyor ve olamayacaktır.

Köylerimiz değişme halinde olmakla beraber, hepsi aynı derece ve süratte değişmiyor. Dünya piyasası için bir veya başlıca birkaç mahsul yetiştiren ziraî mıntakalardaki köyler, meselâ kuru üzüm, tütün, pamuk istihsal eden köyler, hâlâ kendi yağıyla kendi kavrulmak halinde olan, dışla iktisadî bağı gevşek köylerden daha çabuk ve belli bir surette değişiyorlar. İkincisi, şehirlere yakın köylerle uzak köylerin vaziyeti aynı değildir, büyük şehirlerin yanında olan köylerle küçük kasabaların civarında olan köylerin vaziyeti de aynı olamaz. Esas bir kaide olarak diyebiliriz ki, umumî iktisadî ve teknik şartlar aynı olmak şartile, bir köy ne derece şehre yakınsa ve yakın olduğu şehir de ne derece büyük bir şehirse, o büyük cemiyet hayatı o derece şehirinkine benzer ve o derece süratle değişir.

Fakat bu yakınlık, uzaklık konusu üzerinde biraz durmak gerekiyor. Köyün şeh-

re uzaklık ve yakınlığı meselesi ile neden ilgileniyoruz? Köyün şehre uzaklık veya yakınlığı, şehirle olan münasebetine tesir ediyor, şehirle münasebet şekli ve derecesi de köyün cemiyet hayatına tesir ediyor da ondan. Şu halde, bizim üzerinde durduğumuz mesele sadece coğrafi uzaklık, yakınlık değildir, fakat şehirle münasebet şekli ve derecesidir. Şimdi, mesele böyle cemiyet münasebeti bakımından konunca, sadece kilometre ile ölçülen uzaklık, yakınlık kendi başına fazla bir şey ifade etmez. Asıl mühim olan taşıma ve haberleşme vasıtalarının, demir yolların ve otomobil ve kamyonların işlediği yolların vaziyetini dikkate almaktır. Bir nüfus topluluğunun (yani bir köyün, bir kasabanın, bir şehrin) mevcut yollar sistemine, taşıt ve haberleşme vasıtalarının durumuna göre mevki nedir? Cevap verilmesi gereken soru budur. “A” köyü ile “B” köyü bir kasabaya aynı mesafede olabilir, fakat, “A” köyünün düzgün bir yolu varsa ve otobüsle kasabaya yarım saatte gidiliyorsa, “B” köyünden ise yolsuzluktan dolayı hayvanla üç saatte kasabaya gidiliyorsa, “A” köyü kasabaya “B” köyünden daha yakındır diyebiliriz. Bunlar harita üzerinde kasabadan aynı uzaklıkta görünmekle beraber, sosyal münasebetler ve tesirler bakımından biri diğerinden çok daha fazla kasabaya yakındır; ve bu hal iki köyün içtimaî hayatında ve durumunda kendisini belli eder.

Yakın ve uzaklığa, yani topluluklar arasındaki münasebetlerin az veya çok oluşuna tesir eden diğer bir şart da yol masrafıdır. İki köy, zaman itibarile kasabaya aynı yakınlıkta, diyelim dört saatlik mesafede olabilir, fakat birisinden gidildiği zaman yol masrafı 10 lira tutuyorsa, diğerinden gidilince de üç lira tutuyorsa, ikincisi birincisinden kasabaya daha yakındır; yol masrafı köyle kasaba arasındaki insanların ve eşyanın, emtianın, gidiş gelişine tesir eder.

Toplulukların “kapalı” veya “açık” olma halinin ve derecesinin ölçüsü dışla olan münasebetlerdir. Herhangi bir topluluğun, sosyal hayatında ve müesseselerinde dışla münasebetlerin büyük, derin tesirleri vardır. Fakat dışla münasebetler, yollar, taşıt ve haberleşme vasıtalarının durumu da mevcut teknik ve istihsal sistemine bağlıdır, Makine sanayiinin, eşya mübadelesinin (ticaretin), iş bölümünün ileri olmadığı yerlerde birbirine yakın toplulukların bile birbirleriyle münasebeti azdır, kasabaya yakın köylerin bile kasaba ile fazla bağılılığı yoktur. El sanayiinin, gayet dar mahallî ticaretin ve ancak kasabaların -büyük şehirlerin değil- mevcut olduğu cemiyetlerde nüfus toplulukları (kasabalar, köyler) bugüne nisbetle daha kendi içlerine kapalı, daha kendi kendilerine yeter, dışla münasebetleri az bir durumda idiler. Makine, buhar ve elektrik enerjisi el âletinin ve kol kuvvetinin yerini alması ile sanayide, ticarete, taşıma ve haberleşme sisteminde büyük ilerlemeler meydana geldi ve topluluklar kapalılıklarını kaybederek geniş bir iş bölümü sistemi içinde, diğer topluluklara bağlı, dışla münasebette, “açık” bir hale geldiler. İşte bizim köyle-rimiz, cemiyetimizin teknik, iktisadî ve kültürel sahada değişmesine uygun olarak, birinci kapalı halden ikinci açık hale doğru, saydığımız şartlara bağlı olarak, derece derece değişme halindedirler. Her köyün durumu, o topluluğun iktisadî temeline ve yollar sisteminde aldığı mevkie ve büyük merkezlere olan yakın veya uzaklığına göre değişir. 1941 ve 1942 senelerinde batı vilâyetlerimizden birinde iki gurup köy seçtik. Birinci gurup köylerde daha ileri istihsal şartları vardı; dünya piyasası için, para eder menkul yetiştiriyorlardı. Aynı zamanda bu köyler vilâyet merkezine ya-

kın, ona günlük otobüs servisi ile bağlı idiler. İkinci gurup köyler merkezden sekiz saat uzakta, başlıca taşıt vasıtası merkep olan, istihsalı geri ve verimsiz dağ köyleri idi. Bu iki köy gurubu arasında hem iktisadî temel, hem dışla münasebetler bakımından farklar vardı; bu farklar iki gurubun bütün sosyal durumunda tesirlerini gösteriyordu.

Bu esas, umumî, tayin edici şartların çizdiği sınırlar içinde, diğer ikinci derecede amil olan şartlar da bir köyün dışla olan münasebetlerine ve yeniliklere uyma derecesine tesir edebilir. Meselâ, bahsettiğim araştırmalarda, birinci gurup köylerin yer aldığı mintakada, başka bölgelerden gelip yerleşmiş olan bazı köylerin eski, yerli köylerden daha fazla şehirleşmiş olduğunu gördük. Bunun sebebi, bu köylerin kendilerine mahsus bazı şartlardan geliyordu. Bu köylerin kendi hususî örf ve adetleri yerli köylerin örf ve âdetleri kadar mutaassıp, muhafazakâr değildi; onun için onlar, yeni şehir hayatı şartlarına ve tarzına daha kolayca uyabiliyorlardı. Bu halin tam aksi de varit olabilir. Bir aşiretin yerleşmesi ile meydana gelen bir köy aşiret teşkilatından arta kalan şartları daha bir müddet devam ettirebilir ve aşiret birliğinin verdiği tesanüt ve mukavemetle, civardaki diğer köylerden daha az dış münasebetlerin tesirinde kalabilir. Fakat bu ikinci derecedeki âmiller, nihayet “daha az”, “daha çok” farkları, nisbi farklar doğurur.

Topluluklar arasında derece derece değişme farkları olduğu gibi, bir topluluğun içinde de ayrıca farklar mevcut olduğu görülür. Yani bir köy, veya şehir, bir bütün olarak, topluluğu teşkil eden kısımlar eşit olarak değişmez. Köyde mevcut istihsal münasebetleri, topluluğu sosyal tabakalara ayırır, servet farkları doğurur. Yaptığımız etüdler, zengin, hiç değilse hali vakti yerinde köylü ailelerinin toprağı olmıyan veya yetersiz olan fakir ailelerden daha fazla şehirleştiğini gösterdi. Zira, zengin köylü yakın kasabaya daha sık gider, hattâ, uzak, büyük şehirlere gitmek imkânına da maliktir. Yani onun münasebetler çevresi çok daha geniştir. Şehir eşyasını, âdetlerini benimsemek için de iktisadi durumu müsaittir. Fakir köylü ise hem köyünden kolay kolay kıpırdıyamaz, hem de şehir eşyası, şehir elbisesi almaya parası yoktur. İkincisi, vilâyet merkezine yakın, “açık” köylerde, şehirli gibi giyinmek, hareket etmek ilh. sosyal mevki, şeref âlâmetidir; köyün sosyal değerleri arasında yer almıştır. Onun için bu köylerde şehirleşmek, daha ziyade üst tabakanın vasfı olarak beliriyor.

Tetkik ettiğimiz köylerde (bunu umumiyetle köylerimiz için de söyleyebiliriz) hâkim iş bölümü şekli cinsiyete, kadın ve erkeğe göre olan iş bölümüdür. Tetkik ettiğimiz köyler arasında şehirleşmiş olan ova köylerinde iş zümreleri hafiften belirmiş olmakla beraber en bariz iş bölümü yine kadınla erkek arasındadır. Mevcut iş bölümü sistemine göre, erkek hariçle münasebeti icap eden işleri görür: mahsulü kasabaya götürmek, ailenin kasabada alış verişini yapmak, resmî işleri takip etmek gibi. Kadının işleri ise eve ve tarlaya münhasırdır. Buna, dinî görüşün ve örf ve âdetlerin kadına verdiği mevki de ilâve edilince, kadının faaliyet ve münasebetler sahası erkeğinkinden çok daha dar kalıyor. Bunun neticesinde, erkekler kadınlardan daha fazla şehirleşiyor. Bu fark bazı köylü ailelerde, aynı sofraya oturan kadınla erkeğin birinin elle, diğerinin çatalla yemesi şeklinde bile tecelli ediyor.

Bir topluluk içinde bu zümrelere göre olan farklardan maada, az adette ferdi

farklara da tesadüf ediliyor. Bazı fertler kendi hayat şartlarından veya tecrübelerinden dolayı şehirleşmeğe daha mütemayıl görünüyorlar, veya kendileri de farkına varmadan daha şehirleşmiş oluyorlar. Buna sebep olan âmil şu veya bu olabilir, fakat bu fertlerde de yine müşterek ve sosyal mânası olan bir vasıf görülüyor: köy cemiyetinden kopmuş olmak, ona uymamak. Meselâ bir köyde rastladığımız tip, uzun seneler askerlik etmiş, memleketin bu sebepten bir çok yerlerini gezmiş, hattâ geçen harpte yabancı bir memlekette uzun seneler esir kalmış bir çavuştu. Bu suretle köyün dar muhitinden kopmuş bir insan. Bu çavuş süratle değişmekte olan köyünde, değişmelere ön ayak oluyordu. Bir ikinci misal de, babasının hasisliği ve sertliğinden dolayı ailesini terk edip genç yaşında kendi hayatını kurtarmak zorunda kalmış olan bir gençti; bir kadın vakasından dolayı hapse girişi de köyden onu büsbütün uzaklaştırmıştı; biz kendisiyle tanıştığımızda, ilk fırsatta köyden göçmeyi tasarlıyordu. Köy cemiyeti ile bağını gevşetmiş, veya o cemiyete intibak edemiyen tipler diğerlerinden daha ziyade değişikliğe, yeniliklere uyuyorlar veya uymağa ruhen müsait oluyorlar. Fakat değişikliğin fiilen gerçekleşmesi yine reel şart ve imkânlarla bağlı kalıyor.

Köylerimiz “kapalı” bir halden “açık” bir hale gelirken, köy sosyal organizasyonunda, nüfusun tabakalaşmasında ne gibi değişmeler meydana geliyor? Daha sonraki yazılarında bu konuyu incelemeğe çalışacağım.

Adımlar, Sayı 4, Eylül 1943